

Dochody socjalne ludności zamieszkałej w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Wprowadzenie

Dochody socjalne ludności gospodarstw indywidualnych stanowią różnicę między świadczeniami pobranymi przez rolników z tytułu ubezpieczeń społecznych a ich wpłatami na ten fundusz.

W ubezpieczeniu społecznym rolników występują dwa rodzaje świadczeń:

- świadczenia emerytalno-rentowe, finansowane z funduszu emerytalno-rentowego,
- świadczenia wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie, finansowane z funduszu składkowego.

Świadczeniami pieniężnymi z ubezpieczenia emerytalno-rentowego są:

- świadczenia rolnicze, renta inwalidzka rolnicza, renta rodzinna rolnicza,
- dodatki przysługujące do emerytur i rent (pielęgnacyjny, dla sierot),
- zasiłki rodzinne, pogrzebowe, pielęgnacyjne.

Świadczeniami pieniężnymi z tytułu ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego są odszkodowania powypadkowe oraz zasiłki chorobowe i macierzyńskie.

Świadczeniami pozaubezpieczeniowymi są zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne na członków rodziny ubezpieczonego, dodatek kombatancki i ryczałt energetyczny.

Poza wymienionymi wyżej funduszami istnieją jeszcze takie fundusze, jak: prewencji i rehabilitacji dla zapobiegania wypadkom przy pracy w gospodarstwach rolnych oraz fundusz administracyjny wykorzystywany do finansowania działalności Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS).

Celem opracowania jest przedstawienie, w jakim stopniu świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników wspomagają sytuację dochodową gospodarstw rodzinnych.

Rozmiary świadczeń socjalnych

We wrześniu 1996 r. emerytury i renty pobierało 2018,9 tys. osób, tj. o 3,3% mniej niż średnio w ciągu 1995 r. W ogólnej liczbie świadczeniobiorców dominowały osoby pobierające emerytury – 1216 tys. osób w 1996 r., czyli prawie 60%, oraz renty – 813,4 tys. osób, co stanowiło 40% (tab. 1).

Relacja między liczbą emerytur i rent wynosiła w 1995 r. – 61,4% emerytury i 38,6% renty.

W analizowanych latach zaznaczył się spadek liczby wypłacanych emerytur. Spadek ten był wynikiem ustania ubezpieczenia społecznego rolników, m.in. z powodu:

- przekazania gospodarstwa kilku następcom w częściach nie przekraczających 1 ha UR lub małoletnim następcom,
- rozpoczęcia przez rolników prowadzenia działalności gospodarczej,
- podjęcia stałego lub sezonowego zatrudnienia poza gospodarstwem.

W ogólnej liczbie emerytur dominowały świadczenia z tytułu przekazania gospodarstwa następcy, następnie emerytury rolnicze i emerytury za gospodarstwo przekazane państwu.

W badanym okresie liczba wypłaconych emerytur rolniczych wzrosła o prawie 5%, natomiast zmalała średnio o 7% liczba emerytur z tytułu przekazania gospodarstwa.

Tabela 1.

Przeciętna liczba emerytur i rent wypłaconych z funduszu emerytalno-rentowego rolników

Wyszczególnienie	1995		1996		
	I–XII		IV–VI	IV–VI	
	liczba	%	liczba	liczba	IV–VI 1995 = 100
Emerytury razem,	1 257 782	61,4	1 262 524	1 216 065	96,3
w tym:					
– rolnicze	311 539	15,2	310 083	325 454	104,9
– za gospodarstwa przekazane Państwu	186 171	9,1	187 694	172 944	92,1
– za gospodarstwa przekazane następcy	746 070	36,4	750 894	704 965	93,9
– pozostałe	13 708	0,7	13 854	12 471	90,0
Renty razem,	790 670	38,6	786 705	813 386	103,4
w tym:					
– inwalidzkie	762 186	37,2	757 771	782 372	103,2
– rodzinne	28 484	1,4	28 934	31 014	107,2
Emerytury i renty ogółem	2 048 452	100,0	2 049 229	2 029 451	99,0

Źródło: Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Kwartalne informacje statystyczne. Warszawa 1995 i 1996.

Zamieszczone w tabeli 1 dane liczbowe wskazują na istnienie zachwianej proporcji między emeryturami i rentami, ze względu na wysoki udział rent inwalidzkich w ogólnej liczbie wypłaconych rolniczych świadczeń emerytalno-rentowych.

Z funduszu emerytalno-rentowego na emerytury i renty wypłacono rolnikom indywidualnym w 1995 r. ogółem kwotę 7350,8 mln zł (tab. 2). W porównaniu do 1994 r. wypłaty powyższe wzrosły o 33%.

W porównywalnych kwartałach świadczenia emerytalno-rentowe wzrosły o prawie 15%. Wzrost wypłat świadczeń emerytalno-rentowych wynikał z przeprowadzonej waloryzacji tych świadczeń oraz wyłączenia w 1996 r. z wypłat emerytur i rent zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych dla członków rodziny emeryta i rencisty.

Świadczenia emerytalno-rentowe stanowiły w 1995 r. 95% ogółu wydatków z funduszu emerytalno-rentowego.

Fundusz emerytalno-rentowy tworzony jest w 94% z dotacji budżetowej państwa, a w 6% ze składek rolników.

Przeciętna miesięczna kwota świadczenia emerytalno-rentowego ogółem wyniosła we wrześniu 1996 r. 395,34 zł i była o 37,7% wyższa niż w grudniu 1994 r.

Szczegółowe informacje dotyczące wysokości rolniczej emerytury i renty przedstawia tabela 3.

Przeciętna miesięczna rolnicza emerytura w drugim kwartale 1996 r. wynosiła 362,28 zł, renta inwalidzka 331,18 zł i renta rodzinna 301,41 zł. Najwyższe emery-

Tabela 2.
Globalna wielkość rolniczych świadczeń emerytalno-rentowych

Wyszczególnienie	1995		1996		
	I–XII		IV–VI	IV–VI	
	tys. zł	%	tys. zł	tys. zł	IV–VI 1995 = 100
Emerytury razem,	4 647 275	63,2	1 174 706	1 321 875	112,5
w tym:					
– rolnicze	836 885	11,4	209 029	269 066	128,7
– za gospodarstwa przekazane Państwu	787 197	10,7	199 566	214 005	107,2
– za gospodarstwa przekazane następcy	2 978 080	40,5	754 754	826 862	109,5
– pozostałe	44 556	0,6	11 358	11 841	104,2
Renty razem,	2 703 575	36,8	678 975	805 358	118,6
w tym:					
– inwalidzkie	2 610 196	35,5	655 251	777 316	118,6
– rodzinne	93 379	1,3	23 724	28 043	118,2
Emerytury i renty ogółem	7 350 850	100,0	1 853 681	2 127 234	114,7

Źródło: Jak w tabeli 1.

Tabela 3.

Przeciętne miesięczne świadczenia emerytalno-rentowe rolników w zł

Wyszczególnienie	1994		1995		1996	
	VII-IX	IV-VI	I-XII	I-III	IV-VI	IV-VI 1995 = 100
Emerytury razem, w tym:	251,33	311,34	307,94	360,77	362,28	116,4
– rolnicze	172,97	227,24	•	272,04	275,58	121,3
– za gospodarstwa przekazane Państwu	289,64	356,74	•	411,02	412,47	115,6
– za gospodarstwa przekazane następcy	272,46	336,42	•	388,88	390,97	116,2
Renty razem, w tym:						
– inwalidzkie	236,26	287,25	285,39	330,28	331,18	115,5
– rodzinne	238,26	272,08	273,19	302,65	301,41	110,8
Emerytury i renty ogółem	245,66	301,72	299,00	348,19	349,36	115,8

Źródło: Jak w tabeli 1.

tury uzyskują rolnicy przekazujący gospodarstwa państwu, natomiast najniższe emerytury pobierane są na podstawie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Dla zbadania roli powyższych świadczeń w gospodarce chłopskiej przedstawimy szczegółową charakterystykę źródeł utrzymania ludności gospodarstw indywidualnych.

Ludność w indywidualnych gospodarstwach rolnych według głównego źródła utrzymania

Wyniki spisu rolnego GUS z 1994 r. pozwalają na wyróżnienie czterech głównych źródeł utrzymania ludności gospodarstw indywidualnych, takich jak: praca w swoim gospodarstwie rolnym, praca poza swoim gospodarstwem rolnym, niezarobkowe źródło utrzymania i na utrzymaniu innych osób.

Do niezarobkowych źródeł utrzymania zaliczono świadczenia uzyskane z tytułu pracy własnej, pracy członka rodziny bądź z innych uprawnień, a także dochody uzyskane z własności. Świadczenia powyższe obejmują emerytury, renty inwalidzkie i rodzinne, zasiłki dla bezrobotnych, zasiłki wychowawcze oraz dochody z własności i lokat kapitałowych.

Z danych spisu rolnego z 1994 r. wynika, że na 2026,4 tys. użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych 58,2% utrzymywało się z pracy w swoim gospodarstwie, 15,8% głównie z pracy poza swoim gospodarstwem i 26,0% głównie

ze świadczeń socjalnych. Oznacza to znaczną przewagę źródeł niezarobkowych nad zarobkowymi poza swoim gospodarstwem. Jeżeli dodamy gospodarstwa, w których świadczenia socjalne stanowią jedynie dodatkowe źródło dochodu (8,8%), to łącznie ta grupa obejmuje 707,1 tys. użytkowników, czyli 34,8% ogółu. W tej grupie użytkownicy mężczyźni stanowili 61,5%, a osoby w wieku produkcyjnym 52,9%.

Szczegółową charakterystykę źródeł utrzymania ludności w wieku 15 lat i więcej w poszczególnych grupach gospodarstw przedstawia tabela 4.

Praca we własnym gospodarstwie stanowi dla ponad 77% osób źródło utrzymania, w tym dla 40,9% jest głównym źródłem dochodu.

Tabela 4.

Ludność w wieku 15 lat i więcej w indywidualnych gospodarstwach rolnych według źródeł utrzymania w 1994 r.

Wyszczególnienie		W tym w gospodarstwach						
		Ogółem	do 2 ha	2-5	5-7	7-10	10-15	15 i więcej
Liczba osób ogółem	w tys.	6 427,5	1 249,5	2 047,9	877,7	913,5	776,3	562,6
	w %	100,0						
Pracujący w swoim gospodarstwie	w tys.	4 964,5	927,9	1 610,4	697,2	710,9	593,2	424,9
	w %	77,2	74,3	78,7	79,4	77,8	76,8	75,5
w tym:								
– głównie w swoim gospodarstwie	w tys.	2 629,7	268,0	719,1	410,2	474,0	430,6	327,8
	w %	40,9	21,4	35,1	46,7	51,9	55,5	58,3
– głównie poza swoim gospodarstwem	w tys.	905,9	284,6	368,6	106,0	77,8	45,5	23,4
	w %	14,1	22,8	18,0	12,1	8,5	5,9	4,2
– głównie posiadający niezarobkowe źródło	w tys.	1 428,9	375,3	522,6	181,0	159,2	117,1	73,7
	w %	22,2	30,0	25,5	20,6	17,4	15,1	13,1
Pracujący wyłącznie poza swoim gospodarstwem	w tys.	278,8	94,0	89,5	27,0	28,3	23,7	16,3
	w %	4,3	7,5	4,4	3,1	3,1	3,0	2,9
Posiadający wyłącznie niezarobkowe źródło utrzymywania	w tys.	595,4	101,5	162,8	79,7	95,0	89,6	66,9
	w %	9,3	8,1	7,9	9,1	10,4	11,5	11,9
Utrzymywani	w tys.	588,8	126,1	185,2	73,8	79,3	69,8	54,5
	w %	9,2	10,1	9,0	8,4	8,7	9,0	9,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: „Wyniki spisu rolnego 1994”. Ludność związana z rolnictwem indywidualnym. Seria: Informacje i Opracowania Statystyczne. GUS, Warszawa 1995, s. 189.

Praca poza gospodarstwem stanowi główne źródło utrzymania dla ponad 14% osób, a dla 4,3% osób zarabianie na zewnątrz stanowi wyłączny dochód.

Świadczenia socjalne były głównym źródłem utrzymania dla ponad 22% osób oraz wyłącznym źródłem dochodu dla 9,3% osób.

W grupie osób powyżej 15 lat w gospodarstwach rolnych ponad 9% osób pozostawało na utrzymaniu innych.

Z danych tabeli 4 wynika, że najwięcej osób posiadających niezarobkowe środki utrzymania znajduje się w gospodarstwach o małym obszarze, następnie ten odsetek maleje wraz ze wzrostem obszaru. W grupie gospodarstw o obszarze do 7 ha prawie co 4. osoba korzysta z niezarobkowych źródeł utrzymania.

Przeciętnie w 1994 r. w przeliczeniu na 100 gospodarstw indywidualnych przypadało 29 osób posiadających wyłącznie niezarobkowe źródła dochodu.

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych rolników i pracowników użytkujących gospodarstwa rolne

Procesy makroekonomiczne zachodzące po 1989 r. miały istotny wpływ na warunki życia gospodarstw domowych powiązanych z rolnictwem. Ich sytuację można określić na podstawie badań budżetów rodzinnych GUS.

Przed urynkowaniem gospodarki dochody miesięczne w przeliczeniu na 1 osobę w gospodarstwach chłopskich były prawie 19% wyższe od dochodów gospodarstw domowych ogółem. W 1989 r. gospodarstwa te były relatywnie w najlepszej sytuacji dochodowej. Wpłynął na to korzystny wskaźnik relacji cen produktów sprzedawanych do cen towarów i usług zakupywanych oraz duży popyt na artykuły żywnościowe.

W latach 1990–1991 wystąpił głęboki spadek dochodów realnych gospodarstw domowych powiązanych z rolnictwem. W 1992 r. została zahamowana tendencja spadkowa, natomiast dopiero w 1993 r. wystąpił wzrost dochodów realnych w tej grupie gospodarstw. W 1994 r. mimo spadku produkcji rolnej nie pogorszyła się sytuacja dochodowa gospodarstw powiązanych z rolnictwem, głównie dzięki wzrostowi cen produktów rolnych.

W 1995 r. w porównaniu do 1994 r. dochody realne gospodarstw rolników wzrosły o 8,7%, a gospodarstw pracowników użytkujących gospodarstwa rolne wzrosły o 5,8%. Nadal jednak dochody obu tych grup gospodarstw były niższe od dochodów gospodarstw domowych ogółem. Odpowiednie dane liczbowe ilustrujące zróżnicowanie dochodowe gospodarstw domowych przedstawia tabela 5.

W 1995 r. przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach rolników był o 6,4% niższy niż dochody w gospodarstwach ogółem i o

Tabela 5.

Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny* na 1 osobę

Wyszczególnienie	Lata	Gospodarstwa domowe ogółem	W tym:	
			rolników	pracowników użytkujących gosp. rolne
Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę	1994	230,93	205,18	194,56
	1995	300,56	282,35	260,80
Dynamika nominalnego dochodu (1994=100)	1995	130,2	137,6	134,0
Dynamika dochodów realnych (1994=100)	1995	101,9	108,7	105,8
Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę	I półr.			
	1996	356,19	282,25	297,74
Dynamika nominalnego dochodu (I półrocze 1995=100)	I półr.			
	1996	129,1	120,5	128,4
Wskaźnik udziału pobierających emerytury lub renty	1995	22,21	15,65	13,94
Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym	1995	3,23	4,19	4,84

Źródła: Rolnictwo, I półrocze 1996. Seria: *Informacje i Opracowania Statystyczne*. GUS, Warszawa 1996. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju I-III kwartał 1996 r.* GUS, Warszawa 1996.

*Dochód rozporządzalny gospodarstwa domowego obejmuje wszystkie pieniądze i niepieniężne dochody gospodarstwa domowego pomniejszone o podatki od dochodów, spadków i darowizn oraz nieruchomości.

26,2% w I półroczu 1996 r. Natomiast w grupie gospodarstw użytkujących gospodarstwo rolne był odpowiednio niższy o 15,2% i 19,6%.

Powyższe zróżnicowanie poziomu dochodu w przeliczeniu na osobę między analizowanymi grupami gospodarstw jest w znacznym stopniu efektem różnic w ich składzie demograficznym. W gospodarstwach rolników indywidualnych przeciętnie przypadało na nie 4,19 osoby, a w gospodarstwach domowych ogółem tylko 3,23 osoby.

Znając liczbę osób w rodzinie i przeciętny dochód na osobę możemy obliczyć miesięczny dochód przypadający na rodzinę. Miesięczny dochód w 1995 r. w rodzinie rolników wyniósł 1183 zł, a więc był o 21,8% większy niż w gospodarstwach domowych ogółem, a w gospodarstwach pracowników użytkujących gospodarstwo rolne 1262 zł, czyli o 30% więcej niż we wszystkich badanych rodzinach. Natomiast w I półroczu 1996 r. przeciętny miesięczny dochód w przeliczeniu na rodzinę wynosił około 1202 zł w grupie rolników i około 1430 zł w grupie pracowników użytkujących gospodarstwo rolne.

W 1995 r. w badanych przez GUS gospodarstwach domowych rolników w strukturze dochodu rozporządzalnego dochód z gospodarstwa stanowił 76,2%, następnie świadczenia społeczne 19,6%, a w dalszej kolejności dochód z pracy najemnej 1,4%, dochód z pracy na własny rachunek 0,6%, darowizny 1,6% i pozostałe dochody 0,6%.

Sytuacja dochodowa gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną

Wyniki badań IERiGŻ pozwalają rozpoznać sytuację dochodową 335 gospodarstw rolniczych. Wybrana próba obejmuje gospodarstwa obszarowo większe i ekonomicznie mocniejsze w stosunku do przeciętnych gospodarstw rodzinnych, a więc nie jest reprezentatywna dla całego kraju.

Sytuację dochodową gospodarstw rolnych w latach 1993–1995 kształtowały głównie uzyskiwane wyniki produkcyjne oraz określone relacje między cenami zbytu produktów rolnych a cenami towarów i usług nabywanych przez rolników.

Dane tabeli 6 wskazują na istnienie w badanym okresie tendencji wzrostowej dochodu rolniczego. Wartość dochodu rolniczego brutto w przeliczeniu na 1 ha UR była w 1995 r. o 50% wyższa niż w 1994 r. Porównanie tego wzrostu ze wskaźnikiem inflacji wskazuje na znaczną poprawę realnych dochodów rolników.

W analizowanych latach dochód rolniczy brutto w przeliczeniu na jednostkę zbożową produkcji końcowej zwiększył się o ponad 34%, natomiast nie zmienił się w przeliczeniu na jednostkę produkcji końcowej.

Wielkość dochodu rolniczego mimo realnej poprawy w badanej przez IERiGŻ populacji gospodarstw pozostaje wciąż niższa w przeliczeniu na godzinę pracy rolnika w porównaniu z wynagrodzeniem za godzinę pracy w całej gospodarce.

Przyjmując nominalny czas pracy 1 pełnozatrudnionego w gospodarstwach indywidualnych w wymiarze 2200 godz. rocznie, wielkość dochodu badanych gospodarstw w przeliczeniu na godzinę pracy rolnika wynosiła w 1995 r. 2,89 zł i była o 22 grosze mniejsza w porównaniu do parytetowej stawki (3,11 zł) wynikającej z przeciętnego poziomu płac osób zatrudnionych w całej gospodarce narodowej¹.

Tabela 6.

Poziom dochodu rolniczego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną w zł

Wyszczególnienie	1993	1994	1995
Dochód rolniczy brutto w przeliczeniu na:			
– 1 ha UR	659,97	732,69	1 098,39
– 1 zł produkcji końcowej	0,58	0,55	0,58
– 1 jednostkę zbożową	16,12	21,59	29,00
Dochód rolniczy netto w przeliczeniu na:			
– 1 ha UR	515,16	559,23	876,48
– 1 zł produkcji końcowej	0,45	0,42	0,46
– 1 jednostkę zbożową	12,58	16,48	23,34
– 1 godz. pracy	1,54	1,75	2,89

Źródło: A. Skarżyńska, J. Sadowska, J. Reinstein – Koszty jednostkowe i dochodowość produkcji rolniczej w gospodarstwach indywidualnych w 1995 roku. Maszynopis, IERiGŻ, Warszawa, maj 1996 r.

¹ Źródło: Jak w tabeli 6.

Dysponując danymi z gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną możemy oszacować dla ogółu gospodarstw indywidualnych relacje świadczeń socjalnych do dochodu rolniczego brutto. Z obliczeń wykonanych dla 1995 r. wynika, że świadczenia emerytalno-rentowe rolników indywidualnych stanowiły 44% ich dochodu rolniczego brutto. Udział tych świadczeń zmniejszył się do 38%, jeśli uwzględniamy wpłaconą przez rolników składkę ubezpieczeniową, która stanowiła 6%. Jest to jednak wynik zaniżony ze względu na to, że gospodarstwa prowadzące rachunkowość są obszarowo większe i ekonomicznie mocniejsze od przeciętnych gospodarstw rodzinnych w kraju, a więc osiągają wyższy dochód rolniczy.

Przedstawione w opracowaniu wyniki wskazują, że dochody socjalne z tytułu ubezpieczenia społecznego są istotnym czynnikiem wspomagającym sytuację ekonomiczną gospodarstw chłopskich. Nie da się jednak ukryć, że tak duże wsparcie pokrywa w ponad 90% budżet, podczas gdy w 1988 r. było tylko niewiele ponad 65%. Mimo czynionych zarzutów, że do rolniczych emerytur i rent budżet dopłaca zbyt wiele oraz że są one przyczyną stagnacji przemian agrarnych, uważam, że koszty te stanowią tylko w części rekompensatę za okres co najmniej 30 lat, kiedy rolnicy nie dostawali emerytur ani rent.

Nadmienić także należy, że przeciętne emerytury i renty rolnicze są o prawie połowę niższe w porównaniu do tego typu świadczeń pracowniczych. Dzięki rosnącym dopłatom z budżetu różnica w poziomie przeciętnej miesięcznej emerytury i renty rolniczej w stosunku do pracowniczej zmalała z 65,8% w 1992 r. do 48,1% w 1995 r.

Na zakończenie należy podkreślić, że bez reformy systemu ubezpieczeń społecznych zarówno pracowniczych, jak i rolniczych nie będzie możliwe zagwarantowanie rolnikom przyjętego poziomu świadczeń emerytalno-rentowych.

Wnioski końcowe

1. W latach 1995–1996 zaznaczył się spadek liczby wypłacanych emerytur i rent, głównie z powodu:

- przekazania gospodarstwa kilku następcom w częściach nie przekraczających 1 ha UR;
- podjęcia przez rolników działalności gospodarczej oraz stałego lub sezonowego zatrudnienia poza gospodarstwem.

2. Przeciętna miesięczna kwota świadczenia emerytalno-rentowego kształtowała się we wrześniu 1996 r. na poziomie 395 zł i była wyższa o 37,7% w porównaniu z grudniem 1994 r. Najwyższe emerytury uzyskiwali rolnicy przekazujący gospodarstwa państwu, a najniższe na podstawie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Przeciętna miesięczna emerytura i renta rolnicza była w 1995 r. o 48,1% niższa niż pracownicza.

3. Świadczenia socjalne w 1994 r. były głównym źródłem utrzymania dla 26% użytkowników gospodarstw indywidualnych, a dla prawie 9% źródłem dodatkowym. Łącznie te dwie grupy obejmowały 707,1 tys. użytkowników. Przeciętnie w przeliczeniu na 100 gospodarstw indywidualnych 29 osób w wieku 15 lat i więcej posiadało wyłącznie niezarobkowe źródła dochodu.

4. Na podstawie badań budżetów rodzinnych prowadzonych w 1995 r. przez GUS można stwierdzić, że w strukturze dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych rolników świadczenia socjalne stanowiły 19,6%, natomiast w gospodarstwach pracowniczych 13,2%, w tym emerytury i renty odpowiednio 15,8% i 7,4%.

5. Dochody socjalne rolników indywidualnych w 1995 r. stanowiły 38% ich dochodu rolniczego brutto, ustalonego na podstawie danych z gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną.

Literatura

- ADAMOWSKI Z., 1994: Niektóre aspekty sytuacji produkcyjno-dochodowej gospodarki indywidualnej w rolnictwie polskim w okresie po wdrożeniu wolnego rynku. [w:] *Procesy dostosowawcze w rolnictwie chłopskim do gospodarki rynkowej*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- GUTKOWSKA K. i inni, 1996: Specyfika reakcji wiejskich gospodarstw domowych na przemiany systemowe w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW, Seria Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 1. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- PODSTAWKA M., 1996: Rolnicze ubezpieczenia w Polsce i perspektywy ich zmian. *Zeszyty Naukowe SGGW, Seria Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 1. Wydawnictwo SGGW Warszawa.
- SKARŻYŃSKA J. i inni, 1996: Koszty jednostkowe i dochodowość produkcji rolnej w gospodarstwach indywidualnych w 1995 roku. Wyd. IERiGŻ, Warszawa.
- Sprawozdanie z działalności Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego 1995 r. Wyd. KRUS, Warszawa – marzec 1996 r.
- Informacje o sytuacji gospodarczej kraju. Wyd. GUS, Warszawa – październik 1996 r.

Social Incomes of Families Operating Individual Agricultural Holdings

Abstract

This report presents the results of author's attempt to determine how social security payments subvene the financial standing of family farms.

The analysis was based on the following years: 1994, 1995 and 1996. In the period under review, the number of paid out retirement benefits and pensions decreased, while the total sum of social security payments increased.

Farmers, whose holdings were taken over by government, received the highest pensions, while the lowest ones were obtained by those covered by system of social insurance for farmers.

Pensions accounted for only 38 per cent of family farms total income in 1995, and for only 19.6 per cent of their disposable income. Figures show that social security benefits are of great importance in farmers financial condition.

In order to keep social security benefits for farmers at the same level, social security system as a whole needs to be deeply reformed.